

ALEXANDRE GALÍ, HISTORIADOR DE LA CULTURA I L'EDUCACIÓ

XAVIER GAYÁN FÉLEZ

INTRODUCCIÓ

Concebre la figura d'A. Galí en la seva vessant d'historiador comporta necessàriament, al marge d'estar més o menys d'acord amb els seus plantejaments i conclusions, l'assumpció d'un clar reconeixement d'admiració davant d'una capacitat de treball realment abassegadora. Així com en la seva faceta més coneguda --i alhora, també, molt més reconeguda-- de pedagog, la voluntat infatigable de fer de la investigació una component indestriable del seu propi tarannà intel·lectual esdevé una característica igualment reveladora i definitiva en l'A. Galí dedicat a l'estudi de la història. De fet, tal com ens apunta el seu fill Jordi Galí i Herrera:

"En una primera aproximació Alexandre Galí és el pedagog de les escoles Vallparadis i Blanquerna, l'home del Consell de pedagogia de la Mancomunitat de Catalunya, el secretari del Consell de Cultura de la Generalitat; l'autor de *La mesura objectiva del treball escolar*; l'introducció de la moderna metodologia del llenguatge a la pedagogia catalana.

Però, davant dels vint-i-tres volums de la *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936*, hom queda desconcertat, i, per damunt de la figura del pedagog sembla que s'imposi la de l'historiador." (1).

Efectivament, hom pot afirmar que no existeix el més mínim indici d'exageració en aquestes paraules. Una obra tan ambiciosa com *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936* conforma per si mateixa una garantia prou sòlida per a poder enquadrar el nostre personatge dins d'un lloc de consideració en la historiografia catalana en el seu conjunt, i si ens circumscriu al camp concret de la història de la cultura i la educació a casa nostra sens dubte li correspon un indiscutible lloc de privilegi. Aquesta asseveració es veu en escriure recolzada en prestar la deguda atenció a d'altres estudis històrics que A. Galí dugué a terme. En aquest sentit, realitzà una molt ben resolta aproximació biogràfica a la figura de Rafael d'Amat i de Cortada --no en va li reportà el Premi de Biografia Catalana Aedos de l'any 1953-- assaonada amb un excel·lent estudi valoratiu de la cultura del segle XVIII, *Rafel d'Amat i de Cortada, Baró de Maldà* (1953); es va fer càrrec de la publicació amb ortografia actual, notes complementàries, introducció i epíleg d'un dels volums del *Calaix de Sastre* del Baró de Maldà, *El Col·legi de la Bona Vida* (1954); dirigí anònimament amb Edmond Vallès el *Diccionario Enciclopédico Vox* (1958), on hi destaquen les biografies d'educadors i els articles de tema pedagògic que s'encarregà d'escriure gairebé en la seva totalitat el mateix A. Galí; i col·laborà de forma destacable en els dos volums d'*Un segle de vida catalana, 1814-1930* (1961), dirigida per Ferran Soldevila. Pel que fa a la seva obra pòstuma, recopilada i editada per la Fundació que du el seu nom, destaquem tres articles dedicats íntegrament al segle XVIII a *Escrits polítics. Escrits històrics (I)* (1990), i un suggeritiu estudi sociològic de l'art del segle XVIII, àmpliament enriquit amb ge-

neroses disquisicions sobre la concepció artística en èpoques anteriors, *Escrits històrics (II). Art, luxe i esplai* (1991). Quant al camp de la teoria i filosofia de la història cal posar de relleu la seva extensa obra inèdita (407 quartilles) *Assaig sobre els orígens i evolució de les especulacions morals i els seus efectes en la història* (2) i la conferència "Concepte de la història i assaig de programa per a l'ensenyament primari", recollida a *Mirades al món actual. Primera sèrie de vuit assaigs* (1967).

2. CONCEPTE DE LA HISTÒRIA EN A. GALÍ

Entrant ja en matèria en l'anàlisi de la seva obra històrica, hem de fer una primera consideració al voltant del vestiment teòric amb què A. Galí concebeix la història; és a dir, què és i quin significat té per A. Galí la ciència que estudia el nostre passat. A l'entorn d'aquesta qüestió, el nostre pedagog-historiador omplí un nombre considerable de pàgines. Ja en la biografia del Baró de Maldà hi dedicà algunes planes a aquest tema, tot centrant-se en els aspectes metodològics (3). Com també trobem en la seva obra inèdita *Assaig sobre els orígens i evolució de les especulacions morals i els seus efectes en la història* un intrincat discurs on l'autor relaciona a tres bandes els conceptes *moral-raó-història* (4). Per altra banda, i a un nivell força més assequible de comprensió, a la conferència que impartí a l'Escola Santa Anna (10-12-1962) amb el títol "El sentit humà de la història. Com s'hi pot iniciar a través de les diferents etapes escolars" (5), A. Galí estructura la pedagogia de la història en funció d'una actitud dinàmica, participativa i compromesa per part de l'educador. En un dels seus apunts ens diu: "La intenció dels pedagogs falla (Unesco) perquè no saben veure el matis, fan una història patriòticament *neutra* i no es tracta d'això; això és negatiu, el positiu es fer història humana". Però, on veritablement s'evidencia, de manera molt sintètica, la naturalesa del seu pensament al respecte fou a la conferència *Concepte de la Història i assaig de programa per a l'ensenyament primari*, exposada l'any 1965 dins d'un cicle de conferències privades dirigides als alumnes de l'Escola de Mestres Rosa Sensat; tot fent pedagogia de la història, per bé que la densitat de continguts faci pensar més aviat en filosofia de la història. En aquesta conferència, recopilada en el seu llibre *Mirades al món actual. Primera sèrie de vuit assaigs*, hi trobem una teorització de la història resolta clarament, no és exagerat dir-ho, en clau metafísica. El sentiment profundament catòlic marca sobremanera el seu pensament impregna de soca-rel, més que inevitablement, intencionadament, la seva concepció sobre el coneixement i estudi del passat. Tanmateix, hom pot assegurar que quan l'any 1966 escriví "Déu no sabem què és ni qui és però sabem que el necessitem com es necessita el zero en matemàtiques" (6), no considerava pas la història com una disciplina al marge d'aquesta asseveració. De tota manera, no anticipem valoracions i anem a veure quines

(1) GALÍ i HERRERA, Jordi: "Pensador, moralista i home d'acció", a *Avui*, 11-4-1986, Barcelona, p. 3.

(2) Conservada conjuntament amb la resta de material inèdit, originals i correspondència de l'Arxiu Nacional de Catalunya. Sig. sist. 0202161, caixa 35.

(3) Vegeu GALÍ, A.: *Rafel d'Amat i de Cortada, Baró de Maldà*, Ed. Aedos, Barcelona, 1954, p.p. 137-140 i 243-246.

(4) Vegeu, especialment, les quartilles n.ºs. 29 i 30.

(5) Arxiu Nacional de Catalunya, Fons Alexandre Galí. Sig. sist. 0202163, caixa 35.

(6) GALÍ, A.: *Darrers escrits (1967/1969)*, Fundació Alexandre Galí, Barcelona, 1989, p. 341.

són les coordenades bàsiques que delimiten el concepte d'història en el pensament d'A. Galí. Per a tal propòsit ens referirem explícitament i en primer lloc als quatre punts amb què ell mateix intenta resumir els seus postulats al respecte. Vegeu tot seguit els encapçalaments dels mateixos:

"1r. La història ha d'ésser *integració*, incorporació del passat en el present.

(...) 2n. La història no s'acaba en ella mateixa, no és fòssil, viu en nosaltres i n'esdevenim, en virtut del preciós llegat de la llengua, els continuadors.

(...) 3r. La història, per tant no s'acaba en nosaltres: és *projecció*, és la matriu del futur.

(...) 4t. La història, en el seu fer-se actual, és conciliació de l'universal o el genèric i el particular, o si es vol en un grau més avançat, és conciliació del particular amb l'universal." (7)

Més enllà del que esdevé explícit en els encapçalaments d'aquests quatre punts, en el desenvolupament dels mateixos i al llarg de tot el text d'on han estat extrapolats, destaquen unes característiques fonamentals que conformen l'eix vertebrador del seu raonament. De primer antuvi, hi trobem la importància vital de Déu en l'Home i, per consegüent, en la seva història. Fins i tot, dit sigui això amb tots els respectes i sense que suposi el més mínim menyscabament a la seva notable i meritòriament reeixida labor historiogràfica, si analitzem amb detenció el contingut d'aquesta conferència hom té en certs moments la sensació de trobar-se davant d'un al·legat de l'existència de Déu a través de la història, més que no pas davant d'una teorització de la història en funció de la existència de Déu. En qualsevol cas, bandejant sensacions i cenyint-nos als fets, el que resulta de tot punt irrefutable és el protagonisme inqüestionable atorgat a la figura de Déu en llur concepció del passat de l'Home i el seu coneixement. Arribats a aquest punt, no és gens gratuïta la següent afirmació: "La història és simplement el llaç d'unió entre la llibertat humana i la llibertat absoluta de Déu; el llaç d'unió en què la llibertat humana té sentit. I té sentit perquè es lliga a través de la història amb la llibertat de Déu" (8). Per a A. Galí l'Home posseeix la llibertat de decidir el seu futur i, en conseqüència, de construir la seva pròpia història, encara que condicionat per les circumstàncies que l'envolten; però, aquesta llibertat l'entén necessàriament com un do de la Divinitat.

Ara bé, no fórem del tot objectius si no féssim constar que, certament, a les planes de *Rafel d'Amat i de Cortada, Baró de Maldà* on A. Galí s'hi dedica a reflexionar sobre la història no hi surt enlloc la paraula *Déu*. Això marca un clar contrast envers no només la conferència a la que ens hem estat referint, sinó també envers la citada obra inèdita *Assaig sobre els orígens i evolució de les especulacions morals i els seus efectes en la història* i la també mencionada conferència "El sentit humà de la història. Com s'hi pot iniciar a través de les diferents etapes escolars". Una explicació parcial al respecte ens ve donada pel fet que aquestes pàgines de la biografia del baró de Maldà giren a l'entorn dels aspectes metodològics de la història i no pas al voltant d'una teorització conceptual de la mateixa. Nogensmenys, cal admetre que el contrast és massa contundent com per sentir-nos plenament satisfets amb aquesta explicació i com per evitar que ens aníem a llençar, tot fent ús d'una mena de psicoanàlisi freudiana domèstica, la següent especulació: ¿l'avançada edat no pot ser considerat un element decididament estimulador de les consideracions metafísiques i dels valors religiosos de l'autor?. Sóc conscient que no és tasca

de l'historiador manejar preteribles, però insisteixo en què el contrast és massa contundent com per no arriscar-se a especular sobre una segona possible explicació; ni que aquesta sigui, ho reconec, plenament intuïtiva.

Un altre tret definitori de la concepció històrica d'A. Galí que ara sí, com tots els que seguidament tractarem, veiem reflectit en tots els seus escrits sobre teoria de la història, és que la història ha d'ésser concebuda des d'una òptica universal. Se'n mostra categòric en aquest aspecte: "La universalitat és potser la llei fonamental de la història" (9). Per a A. Galí l'historiador ha d'emmarcar el seu objecte de recerca en l'àmbit més ampli que li sigui possible, perquè entén que seguint aquesta pauta s'impedeix de caure en una manca de perspectiva. D'aquesta manera, a *Rafel d'Amat i de Cortada, Baró de Maldà* l'autor, en referir-se als criteris metodològics emprats, ens assegura la seva voluntat de "situar els fets dins el medi més universal que ens hagin pogut permetre la nostra informació, la nostra aptitud o el temps de que hem disposat" (10). Tot plegat ens recorda força la idea d'universalitat expressada per Marc Bloch en la cèlebre *Apologia de la història* (11).

També, A. Galí deixa ben clar que malgrat els esforços metodològics que pugui esmerçar l'historiador per tal d'assolir l'objectivitat, aquesta mai pot arribar a ser abastable perquè, i tot això conforma un altre element clau del seu pensament sobre l'estudi del passat, la història mai no pot ser concebuda de forma aïllada del present. Dins d'aquest marc conceptual, la famosa cita de Croce que considera tota la història com a història contemporània, en tant que necessàriament analitzada des de l'òptica del present, no només troba una absoluta identificació sinó que --com tindrem manta ocasió de veure en les pàgines següents-- en no poques ocasions sembla ser portada intencionadament fins a les màximes conseqüències. Finalment, encara que no pas per ordre d'importància, hem de destacar com un altre element representatiu de tot aquest entramat teòric, la inexistència en l'estudi del passat de fets que puguin ésser considerats ahistòrics, malgrat la seva aparent irrellevància. De la mateixa manera que no existeixen compartiments estancs per a l'anàlisi de la història, el valor històric no rau en el protagonisme de determinats fets i circumstàncies, sinó en la realitat global en què aquests fets i circumstàncies es produeixen. Això es veu ben clar en el conjunt de la seva obra històrica. A tall d'exemple, en el cas d'*Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya. 1900-1936* l'autor hi dedica tres volums introductoris referents a l'estat general de la cultura a Espanya i a Catalunya a l'inici del nostre segle; i, en el cas de *Rafel d'Amat i de Cortada, Baró de Maldà*, més que davant d'una biografia estem davant d'un aconseguidíssim retrat de la societat i la cultura catalanes del segle XVIII.

3. L'OBRA HISTÒRICA D'A. GALÍ I A. GALÍ A TRAVÉS DE LA SEVA OBRA HISTÒRICA

3.1 Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya. 1900-1936.

Tots els elements que hem esmentat fins ara ens ajudaran a entendre millor en les pàgines següents els "tics" que caracteritzen l'obra històrica d'A. Galí. En aquest sentit, si bé pot resultar un xic difícil intentar fixar un seguit de trets comuns que es repeteixin indefectiblement en tots els estudis històrics que dugué a terme, sí que podem constatar i

(7) GALÍ, A.: "Concepte de la Història i assaig de programa per a l'ensenyament primari", a Idem: *Mirades al món actual. Primera sèrie de vuit assaigs*, Ed. Arc, Barcelona, 1967, p.p. 193-194.

(8) *Ibid.*, p. 161.

(9) GALÍ, A.: *Rafel d'Amat...*, op. cit., p. 140.

(10) Idem.

(11) Vegeu BLOCH, Marc: *Apologia de la història*, Ed. Empúries, Barcelona, 1984, p. 39.

documentar a bastament que l'afany per expressar constants opinions i sentències constitueix un tret inqüestionablement emblemàtic de tota la seva obra històrica sense excepció. En tots i cadascun dels volums d'*Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya. 1900-1936*, en tots els estudis que realitzà sobre el segle XVIII i en tots els capítols que va escriure a ambdós volums d'*Un segle de vida catalana* trobem de forma destacada i reiterada judicis de valor presentats, de vegades, amb un to d'apassionament que l'autor no es preocupa el més mínim de dissimular. Això fa que necessàriament la component subjectiva adquireixi en alguns moments unes cotes de distorsió de la realitat que aquí, des d'una perspectiva crítica, no podem de cap manera obviar. Però, també, veient el cantó positiu de les coses, ens facilita enormement la nostra tasca a l'hora de dilucidar l'escala de valors, l'ideari polític i bona part de la personalitat de l'autor.

No és en absolut exagerat dir que al llarg de l'obra històrica del fundador de l'Escola Blanquerna hom pot observar fàcilment les seves filies i fòbies sense necessitat de fer ús de cap mena de doble lectura o agudes interpretativa. Aquesta afirmació assoleix el punt màxim d'inqüestionabilitat a *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya. 1900-1936*. En el decurs d'aquesta monumental obra s'evidencia un arrelat sentiment nacionalista, condimentat amb un indomable posicionament antagònic envers els patrons mentals i culturals mesetaris; un conservadurisme prou marcat; un autèntic amor per l'educació i la difusió de la cultura; una abrandada defensa de l'ús de la llengua catalana, acompanyada d'una gens amagada al·lèrgia envers la castellana; no poques animadversions i simpaties respecte a determinades figures del món de la política, l'educació i la cultura; plans i alegries imbuïdes d'orgull davant el que ha estat el passat històric de Catalunya... En definitiva, hi trobem radiografiats els criteris i valors morals, intel·lectuals i polítics d'A. Galí.

J. M. Ainaud, Jordi Monés, Josep Masabeu i el seu propi fill Jordi Galí i Herrera reconeixen la notable dosi de subjectivitat que traspua aquesta obra (12). La subjectivitat és entesa per A. Galí, ja ho hem vist en referir-nos a la seva concepció històrica, com quelcom inevitable i consubstancial a l'estudi de la història en tant que aquesta mai es pot concebre de forma aïllada del present. Arran d'aquesta argumentació hom podria objectar, per citar un cas concret, que historiadors tan acreditats "objectius" i de tan merecuda fama com E. H. Carr consideren una entelèquia la consecució de l'objectivitat en l'estudi de la història (13). Però, és en termes de grau quan observem que la subjectivitat en A. Galí depassa el marc dels condicionants insalvables que limiten la consecució de l'objectivitat per part de l'historiador. Per A. Galí la subjectivitat és quelcom més que el producte d'una "mala jugada" del subconscient, d'una manca de fonts que limiten la perspectiva de l'estudi del passat o qualsevol altra causa d'indole involuntària. És també la resultant conscient amb què l'historiador té el dret d'examinar el passat (14). Aquesta passió troba un camp abonat en el temps i manera en què va haver de ser escrita la *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya. 1900-1936*, és a dir, sota un ambient on el significat de la paraula llibertat calia anar-lo a cercar als dic-

cionaris, perquè era bandejat i trepitjat sistemàticament. Abundant en aquest sentit, els editors d'aquesta obra ens diuen:

"Les generacions d'avui no poden ni imaginar el clima en el qual aquesta obra fou redactada. La simple investigació d'algunes fonts podia ésser delictiva. No parlem ja dels conceptes que vertebraven el text. No hi ha una sola ratlla d'aquest que no hagi estat escrita amb la tensió espiritual del que sap que està salvant un patrimoni que pertany a l'esdevenidor" (15).

Tot això fa que necessàriament la *Història de les institucions...* sigui un estudi on l'autor hi aboca en més d'una ocasió importants dosis d'adrenalina i hormona patriòtica. La qüestió de la privació de l'exercici de les llibertats de Catalunya com a poble i el sotmetiment en què es trobà postrada la identitat nacional dels catalans conformen una realitat massa aclaparadora com per a facilitar anàlisis exemptes de vehemència i passió; principalment quan, com ja hem pogut constatar sobradament, l'autor legitima l'ús de la passió en l'estudi de la història. En certa manera, podem fer un paral·lelisme amb les següents paraules de Pau Vila, referents a l'ensenyament de la història en aquells països privats de sobirania pròpia.

"Per arribar al coneixement propi, a través dels ensenyaments històrics, en els pobles dominats, cal abans que tot, bandejar del concepte corrent interpretacions que l'estat dominador ha escampat per mitjà de l'ensenyament oficial, de la colonització lenta, de la imposició de la seva llengua i de la seva història, a voltes a través dels segles.

És un treball de desbrossament.

De manera que és indispensable que a l'Escola el mestre desfaci els conceptes partidistes dels dominadors i que hi oposi la veritat històrica objectiva, favorable, per raó natural, al poble dominat, però subratllant-la subjectivament, perquè apassioni, amb un sentit de justícia i de lliberació, les noves generacions" (16).

No podem obviar que la obra va ser escrita entre 1945 i 1950, un moment en què la "llengua del Imperio" emmudia la llengua catalana i els patrons culturals oficials --o sigui, aferrissadament centralistes-- intentaven ofegar tot allò que pogués ésser interpretat mínimament atemptatori contra la sagrada unitat "nacional", per exemple, la cultura catalana. Un moment en què l'esperit del catalanisme havia de canalitzar-se en moviments sardanistes per tal de demostrar que la consciència de poble, malgrat tot, no havia mort. Un moment, fins i tot, en què encara mancaven bastants anys perquè fets com l'afer Galinsoga (1959-60) palesessin que la consciència de poble no només no havia mort, sinó que també podia esdevenir, ni que fos en comptades ocasions, un instrument efectiu de pressió davant l'obsessiva voluntat d'uniformització cultural.

Enmig d'aquest negre panorama, la positura de l'historiador es fa necessàriament indèstriable de la positura de l'home que estima el seu país i veu aquest sotmès pel flagell d'una dictadura que pretén ofegar la seva cultura i, per tant, la seva identitat nacional. Davant d'això, la història de les institucions i manifestacions culturals catalanes vista per A. Galí esdevé una història discretament apassionada en aquells temes en què les institucions culturals i la cultura en el seu conjunt fan, per expressar-ho gràficament, funcions

(12) Vegeu:

AINAUD, J. M.: "Galí, Blasi, Homs. Triple centenari", a *Serra d'Or*, núm. 327, desembre-1986, p. 14.

MONÉS, Jordi: "LLunyania i proximitat de Galí", a GALÍ, A.: *La mesura objectiva del treball escolar*, Ed. Eumo/Diputació de Barcelona, Vic, 1984, p. LVII.

MASABEU i TIerno, Josep: *Alexandre Galí i la Mútua Escolar Blanquerna*, Ed. Associació Blanquerna i la Caixa de Barcelona (Obra Social), Barcelona, 1989, p. 14.

GALÍ, Jordi, *op. cit.*, p. 3

(13) Vegeu CARR, E. H.: *¿Qué es la Historia?*, Ed. Seix Barral, 1973, p.p. 39-40, 83, 113.

(14) Vegeu GALÍ, A.: "Concepte de la Història...", *op. cit.*, p.p. 162-163.

(15) GALÍ, A.: *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya. 1900-1936. Índex General*, vol. 23, Fundació Alexandre Galí, Barcelona, 1981, p.p. 10-11.

(16) VILA, Pau: "L'internacionalisme i el nacionalisme en l'ensenyament de la Història", a *Quaderns d'Estudi*, núm. 52, vol. XIV, juliol-setembre 1922, Publicació trimestral del Consell de Pedagogia de la Mancomunitat, Barcelona, p.p. 236-237.

de senyera. Però, virulentment apassionada quan s'enfronta a la política intervencionista, quan no decididament obstructcionista, que des dels despatxos ministerials de Madrid es du a terme amb una diàfana voluntat de reconducció, neutralització i eliminació --segons convingui-- de les iniciatives culturals catalanes i dels valors més representatius d'aquest país. Al voltant, d'aquest assumpte l'autor hi insisteix ara i adés. De vegades, amb observacions carregades d'ironia:

"Durant el segle XIX no se'n troben gaires, d'escomeses contra la llengua. Per què si tot el que Castella volia ho havia assolit després de Felip V? (17).

D'altres, amb una mescla de causticitat, ironia i la més profunda indignació:

"Davant de Catalunya i del que ella representa, Castella per la seva idiosincràsia no pot actuar més que en so de guerra i de conquesta i actuarà així fins a la consumació dels segles mentre hi hagi una sola cèl·lula de catalanitat que es remogui, mentre hi hagi un papagai que recordi algun mot català" (18).

I d'altres, amb una contundència irrefrenable:

"La ciència oficial que a Espanya es va reduir a ésser infecunda, a Catalunya va tenir el trist privilegi d'anar jugulant les activitats i les energies culturals i científiques estimulades pel geni català fins a aconseguir que les institucions que al començament del segle (es refereix al segle XIX) creixien amb vigor i prometien fruits venturosos, s'anessin agrisant sense vida ni relleu incapacitades del tot per a cap acció de veritable cultura" (19).

Cal entendre l'obra històrica d'A. Galí, amb aquest estudi monumental sobre la cultura i institucions catalanes al capdavant, dins del marc d'un tipus d'historiografia necessàriament compromesa amb la pervivència i desenvolupament de la consciència col·lectiva de Catalunya. La vehemència amb què són tractades determinades qüestions no només és el fruit de la indivorciable unió entre l'home que viu el seu present i l'historiador, és també una eina d'incitació de l'esperit nacional del possible lector. Tot i que, i això és del tot inqüestionable, difícilment A. Galí pogués imaginar que el que estava escrivint arribés mai a publicar-se a Catalunya si no es produïa un canvi de règim. No és pas casualitat que un cop l'obra ja estigué finalitzada una de les còpies fos passada clandestinament a Suïssa per romandre dipositada a la caixa forta d'un banc. Com tampoc no ho és el que Joan Triadú ha escrit al respecte:

"(...) l'obra titulada "Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya. 1900-1936", obra que Galí deixà inèdita a la seva mort i que no es pogué editar durant el franquisme i mai no hauria pogut aparèixer íntegrament, perquè és alhora una acusació i una revelació. Acusa, certament, els qui o allò que obstaculitzaren o destruïren la tasca de les institucions i del moviment cultural que l'obra ressenya, i revela que les esmentades institucions i l'esmentat moviment actuen en funció subsidiària d'un estat nacional que no els deixen tenir" (20).

Efectivament, es tracta d'un estudi on, com ja hem tingut ocasió d'entreveure, la cultura catalana i les seves institucions fan funcions de senyera. Aquesta obra que A. Galí va escriure en cinc anys de dedicació plena i absolu-

ta (1945-1950) gràcies a les subvencions del Patronat Minerva i l'esperonament de Fèlix Millet, fundador i president d'Omnium Cultural, representa la voluntat de la intel·lectualitat catalana que es nega a deixar sumir en el letargament les seves senyes d'identitat. És, alhora que una història de la cultura i les institucions culturals catalanes, una ferma expressió de pervivència del sentiment nacional i d'allionament de la raó d'existir del mateix. Aquest fet, unit a la indiscutible vàlua personal i intel·lectual de l'autor explica que el darrer volum de la *Història de les institucions i del moviment cultural català. 1900-1936* fos presentat solemnement en un acte celebrat al saló de Sant Jordi el 24 de novembre de 1986 --data en què es complia el centenari del seu naixement i que tancava un dilatat procés de publicació que s'havia iniciat l'any 1978-- en el qual el president Jordi Pujol lloà la memòria del pedagog-historiador i destacà el gran valor de la seva obra pel que fa a la consciència nacional dels catalans (21).

El nacionalisme és en A. Galí, més que una actitud política, un tret característic del seu tarannà intel·lectual. A. Galí forma part d'aquella fornada d'homes que van fer possible la gran tasca cultural i de revalorització, en la mesura del possible, de l'esperit nacionalista que dugué a terme la Mancomunitat; tasca que, d'altra banda, si la mesurem en proporció a l'irrisori canal d'atribucions en què havia de moure's aquesta Institució hem de qualificar de doblement meritòria. En aquesta línia, A. Galí jugà un rellevant paper en fer-se càrrec de la Secretaria del Consell de Pedagogia de la Mancomunitat, però encara no hem tingut ocasió de veure quelcom que per la vehemència en què es expressat crida fortament l'atenció, alhora que entronca evidentment en el marc de les seves simpaties polítiques: l'alt grau d'admiració de què fa gala el nostre personatge envers la figura humana i política del primer president de la Mancomunitat, Enric Prat de la Riba. Aquesta qüestió queda manta vegada reflectida a *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya. 1900-1936*, no en va advertim que en aquesta obra es podia reconèixer bona part del pensament i personalitat de l'autor. En ella no escatima paraules d'elogi envers Prat de la Riba. Cada vegada que hi surt el nom del primer president de la Mancomunitat el veiem sovint acompanyat d'apel·latius apologetics.

"(...) la figura inatacable de Prat de la Riba" (22).

"(...) l'aptitud genial de Prat de la Riba" (23).

"Prat de la Riba, un polític tan sagaç i un cervell d'estadista com pocs n'ha tingut Catalunya (...)" (24).

"Hom pot afirmar sense temor d'exageració que un dels pocs homes civils que l'any 1889 tenia el cap clar i el pols segur per a orientar una política optimista era un jove d'aire modest i ferm que no havia arribat a la trentena i es deia Enric Prat de la Riba. Amb una visió de veritable polític (...)" (25).

A més a més, per acabar-ho d'arrodonir, aquesta profunda admiració a la figura de Prat de la Riba la trobem palesament ratificada els últims anys de la seva vida amb una rotunditat inapel·lable.

"Tres grans personalitats catalanes han dominat l'horitzó de la meua joventesa amb efectes que mai no s'han esgotat, tres grans homes que en l'interval de sis anys de 1911 a

(17) GALÍ, A.: *Història de les institucions (...)* Llibre I. *La Llengua. Entitats defensores i propagadores*, vol. 4, Fundació Alexandre Galí, Barcelona, 1979, p.p. 28-29.

(18) GALÍ, A.: *Història de les institucions (...)* Llibre VII. *Ensenyaments econòmic-socials i administratius*, vol. 12, Fundació Alexandre Galí, Barcelona, 1983, p. 38.

(19) GALÍ, A.: *Història de les institucions (...)* *Introducció I*, vol. 1, Fundació Alexandre Galí, Barcelona, 1980, p. 51.

(20) TRIADÚ, Joan: "La llengua en la història de l'ensenyament a Catalunya segons Alexandre Galí", a DIVERSOS AUTORS: *Actes de les 5enes. jornades de l'educació als Països Catalans*, vol. 2, Ed. Eumo, Vic, 1982, p. 242.

(21) Vegeu "Completada l'edició de l'obra pòstuma de Galí", a *Avui*, 25-11-1986, Barcelona, p. 26.

(22) GALÍ, A.: *Història de les institucions (...)* Llibre XX. *Col·laboració de l'Església al moviment cultural de Catalunya durant el segle XX*, vol. 22, Fundació Alexandre Galí, Barcelona, 1986, p. 496.

(23) *Ibid.*, p. 497.

(24) GALÍ, A.: *Història de les institucions (...)* Llibre VII..., *op. cit.*, p. 10.

(25) GALÍ, A.: *Història de les institucions (...)* *Introducció III*, vol. 3, Fundació Alexandre Galí, Barcelona, 1981, p. 185.

1917, després de l'exemplaritat d'una vida de fecundes transcendències per la terra catalana, van acabar-la d'honorar amb una mort més exemplar encara. Són aquests homes Joan Maragall, Prat de la Riba i el doctor Torras i Bages" (26).

Els anys en què A. Galí col·laborà estretament amb Prat de la Riba varen refermar la confiança i motius d'aplaudiment respecte a la seva tasca política. Existia entre ambdós personatges una sintonia que no podem eludir. L'alt grau d'admiració i enaltiment en què es tractada la figura històrica de l'autor de *La nacionalitat catalana* en no pocs dels seus escrits i, per altra banda, en no poques de les seves converses (27) cal entendre'l en termes d'identificacionisme ideològic i, àdhuc, de tarannà. Al marge de l'evident concordància de criteris que es dona en matèria de nacionalisme hi detectem altres punts coincidents reconeguts com a essencials en les seves respectives escales de valors. En primer lloc, resulta especialment revelador el fet que Prat de la Riba concedís una importància cabdal als temes de l'educació i la llengua, autèntics cavalls de batalla en la lluita intel·lectual d'A. Galí (28).

De la mateixa manera, identifiquem un altre paral·lelisme clar en matèria de política social. Quan Antoni Rovira i Virgili en el seu llibre sobre Prat de la Riba ens diu, tot referint-se al polític biografat:

"S'adonava plenament de la transcendència del problema de les classes. Si per un costat mirava amb recel i alarma les tendències radicals del moviment obrer, per l'altre costat considerava perillosíssima la indiferència i la inconsciència de les classes benestants aferrades a llurs privilegis i refiades que les lleis i la força pública els mantindran" (29).

I més endavant continua dient:

"El reformisme de Prat de la Riba no era radical; tampoc no podem dir que fos moderat. Anava més o menys enllà segons sentís o no el perill de topar amb els seus principis d'home d'ordre i de religió" (30).

No se'ns fa difícil descobrir equivalències amb A. Galí:

"Des de mitjan segle XIX, gairebé coincidint d'una manera exacta amb les inquietuds de tota l'Europa industrial, Catalunya era somoguda per una agitació obrera profunda i gravíssima que reclamava una acció del govern tan comprensiva com defensora de l'ordre i la legalitat. Tot això havia mancat sempre. Com en els moments de commoció social que tots hem viscut dins el segle XX, les autoritats governatives han sabut fer front als problemes socials amb la violència i l'arbitrarietat quan no les han aprofitades amb fins polítics de baixa mena" (31).

Tot i que, en honor a la veritat no podem ignorar que A. Galí deixa explícita constància, palesant que és un personatge fidel a idees i a homes i no pas a partits, que el catalanisme polític principalment representat per la Lliga Regionalista també va caure en l'error d'abusar de la represió directa per aplacar l'escalada del moviment obrerista (32).

En conjunt, A. Galí s'identifica amb la política de la Mancomunitat i la seva cúpula dirigent, però significativa-

ment aquesta sintonia no es repeteix quan ocupa el càrrec de Secretari General del Consell de Cultura de la Generalitat. Les paraules que hi dedica a aquesta Institució conformen substancialment un menor nombre de pàgines i una més que sensible pèrdua d'entusiasme si les comparem amb les que hi dedica a la Mancomunitat de Catalunya i a la Diputació de Barcelona. Silència èxits tan importants i meritoris de la II República com són l'espectacular increment de la plantilla de mestres --que arriba a triplicar-se-- o la considerable dignificació del sou dels mateixos. Fins i tot, arriba a confrontar, no cal dir que de forma a totes llums esbiaixada, l'acció de la Diputació de Barcelona --evidentment, sota la presidència de Prat de la Riba-- amb la Generalitat de Catalunya anterior a 1936, tot volent veure una molt superior empenta catalanista i un major "savoir-faire" en la Diputació dirigida pel fundador de la Lliga Regionalista que en la Generalitat republicana (33).

És evident que els patrons mentals d'A. Galí es troben molt més còmodes en un clima de seguiment de les pautes d'un catalanisme conservador que no pas en una situació socio-política com la de la II República en què fets com l'escomesa laïcista forçosament irritaven la fibra sensible de les consciències catòliques del moment. Per aquest motiu, la política de la Generalitat anterior a la guerra, ni que estigués representada per governs d'esquerra força moderada i catalanista, no pot ser interpretada per A. Galí des de les simpaties evidents amb què si tracta la política de la Mancomunitat de Catalunya i la de la Diputació de Barcelona. No existeix un identificacionisme ideològic, i no únicament, quedi ben clar, per la seva profunda religiositat, ja que catòlics practicants com, per posar l'exemple d'un altre eminentíssim pedagog, Pere Vergés no en dubtaven gens a l'hora de reconèixer l'excel·lent tasca cultural i educativa duta a terme per la Generalitat (34); sinó també, i aquí és on rau la clau de volta de la qüestió, per la seva ideologia política.

El conservadurisme en A. Galí es fa palès al llarg d'*Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya. 1900-1936*, i en ocasions, cal dir-ho, de forma força crua i retrògrada. Vegeu tot seguit una mostra on la duresa del vocabulari no té desperdici.

"(...) l'anarquisme infecta vastes capes de la societat" (35).

"(...) les habituals inèpcies dels partits catalanistes d'esquerra va tenir com a conseqüència la desfeta de la Solidaritat" (36).

"Si alguna institució cau fora del marc del treball que ens hem imposat és la Escuela Moderna de Francesc Ferrer i Guàrdia, i en general tota l'escola anarquitzant i llibertària. En primer lloc es fa difícil d'atribuir a aquesta mena d'institucions cap mena de valor veritablement cultural, i en segon lloc ni que se'ls en pogués trobar algun, per cap cantó no podríem lligar-lo al moviment català de cultura que ignoraven i que per definició no podien contenir" (37).

"És digne d'ésser tingut en compte que els dos únics acostaments de les organitzacions oficials espanyoles demostrant bel·ligerància a la nostra acadèmia autòctona (es

(26) GALÍ, A.: *Darrers Escrits...*, op. cit., p. 404.

(27) No és pas casualitat que Marta Mata i Garriga en referir-se a Prat de la Riba s'expressés amb els següents termes: "(...) un home que sortia molt sovint en les converses amb l'Alexandre Galí." MATA, Marta: "Alexandre Galí. Mestre de mestres", a DIVERSOS AUTORS: *Parlaments pronunciats en ocasió de l'acte d'homenatge a Alexandre Galí*, Editat per la Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 1970, p. 14.

(28) Vegeu JARDÍ, Enric: *El pensament de Prat de la Riba*, Ed. Alpha, Barcelona, 1983, p.p. 87-88, 123-124.

(29) ROVIRA i VIRGILI, Antoni: *Prat de la Riba*, Edicions 62, Barcelona, 1968, p. 177.

(30) *Ibid.*, p. 178.

(31) GALÍ, A.: *Història de les institucions (...) Introducció II*, vol. 2, Fundació Alexandre Galí, Barcelona, 1980, p. 167.

(32) Vegeu GALÍ, A.: *Història de les institucions (...) Introducció III*, op. cit., p. 133.

(33) Vegeu GALÍ, A.: *Història de les institucions (...) Llibre IV. Ensenyament tècnico-industrial o d'arts i oficis -segona part-*, vol. 9, Fundació Alexandre Galí, Barcelona, 1981, p. 61.

(34) Vegeu SALADRIGAS, Robert: *L'Escola del Mar i la Renovació Pedagògica a Catalunya. Converses amb Pere Vergés*, Edicions 62, Barcelona, 1973, p. 260.

(35) GALÍ, A.: *Història de les institucions (...) Introducció III...*, op. cit., p. 134.

(36) *Ibid.*, p. 185.

(37) GALÍ, A.: *Història de les institucions (...) Llibre II. Ensenyament primari -primera part-*, vol. 5, Fundació Alexandre Galí, Barcelona, 1978, p. 30.

refereix a l'Institut d'estudis Catalans) o procediren de gent esquerrana --dit en sentit molt ampli-- o es produïren en un ambient esquerrà" (38).

Com es pot veure, les cites, malgrat la descontextualització, palesen de forma incontestable un fort conservadurisme. En realitat, es tracta d'un conservadurisme aferrissadament nacionalista que en ocasions sembla arribar al paroxisme. Així, quan tracta l'espinesa qüestió socio-política de la immigració s'observa un sentiment d'animadversió cap als contingents d'immigrants, en tant que són vistos com a un element disgregador de la integritat nacional i com a un element d'inestabilitat social i política, que es canalitza en un discurs on les connotacions solapadament racials no hi manquen (39). La tesi tradicional que veu en la immigració la causa del fenomen anarco-sindicalista a Catalunya és duta fins a les seves màximes conseqüències. Fent una lectura maximalista de l'obra valdria dir que qual-sevol influència vinguda de més enllà de l'Ebre és per si mateixa nefasta. De fet, no manquen arguments per a afirmar que el seu nacionalisme parteix d'un arrelat anti-espanyolisme, o, més ben dit, d'un anti-castellanisme visceral. Les abundants al·lusions despectives a la llengua i a la idiosincràsia castellanen marquen una constant en tots i cadascun dels volums, llevat, és clar, --permeteu-me l'acudit fàcil-- del que conforma l'índex (40).

Els fragments que seguidament reproduïxo són per si sols prou eloqüents.

"Sembla en efecte, que hi hagi una correlació entre la perència del castellà i la complicació estèril de la seva mecànica administrativa. Hom diria que té una gran idea del que és l'administració, però com en la llengua, tot és retòrica... i com veurem alguna cosa més" (41).

"Als polítics espanyols el règim provincial --es pot dir el que es vulgui-- els té el cor robat i per això va durant i durarà si Déu ho vol. Per a unes mentalitats peresoses i simplistes com les castellanen és una cosa ideal, això de tenir una quadrícula on anar-ho encaixant i encolomant tot, per complicades que es presentin les funcions del estats moderns" (42).

"El frau del castellà amb la seva influència deformadora, la buidor i l'esterilitat de la cultura oficial, la carrincloneria provinciana, (...)" (43).

"(...) la clàssica manca d'aptituds de govern de la raça castellana" (44).

"(...) en determinades esferes de la nostra vida col·lectiva s'havia assolit aquell grau suficient de civilitat que en els països cultes fa impossible els esclats passionals característics d'Espanya, en què més que per idees es lluita per interessos de la qualitat més primària o baixa" (45).

"La presa de contacte amb l'esperit de la terra no es sent fins al 1927. Aleshores la revista [es refereix a la publicació "Acadèmia Calassànica"] perd la grandiloqüència pedant i carrinclona que li encomanava l'ús del castellà i pren el to senzill, clar i sense pretensions tan propi de la nostra llengua i del nostre esperit" (46).

Arribats a aquest punt, la irascibilitat implacable amb què tracta els intel·lectuals catalans integrats en els patrons culturals castellanen esdevé d'allò més demolidora. Els cas d'Eugeni d'Ors ens és presentat com a l'arquetipus abomi-

nable dels desertors de la cultura pròpia, com al "trànsfuga que no tardaria a parlar de Mariano Fortuni i Isidro Nonel" (47), com a la bèstia negra de la intel·lectualitat del moment...

"Des del punt de vista lingüístic i literari, potser fins avui, darrera la lliçó ineluctable dels anys i dels incidents polítics, no es pot començar a destriar i judicar el fenomen singularíssim de l'orsisme entre nosaltres. Al nostre judici, fou una veritable malaltia, una passa de joventut, i l'Ors en fou el virus. Fou, encara que sembli estrany, la darrera invasió del castellanisme, que ens atacava pel punt més flac servint-se insidiosament d'un home nostre, que per la mentalitat i l'ànima no era nostre" (48).

"Molt després, quan l'Ors, havent perdut l'equanimitat que predicava, havent-se despullat, diríem, va anar a cercar i va trobar el seu clima en terres de Castella, ha estat quan hem vist que el pretès afinament que ens portava, no era més que el clàssic papalloneig castellà i l'espurnejant "discreto" de la Porta del Sol" (49).

La contundència d'aquests fragments, al marge de delatar irrefutablement l'animadversió d'A. Galí envers la classe intel·lectual castellanitzada, ratifica un cop més la subjectivitat que en certs moments respira l'obra. Efectivament, ja advertim que l'apassionament i la proliferació de criteris personals tenen un protagonisme especial en la seva anàlisi històrica. Fins ara no han escassejat paraules per a demostrar-ho a bastament. Però, --i aquí és on volia arribar-- fórem nosaltres els quiauríem de ple en el terreny de la subjectivitat si no reconeguèssim explícitament el gran valor de l'extensa obra *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya. 1900-1936* com a instrument per a poder conèixer o, com a mínim, per a poder aproximar-nos al coneixement de la història de les institucions i moviments culturals a Catalunya. Alexandre Galí va obrir amb aquesta obra el camí de la història de la cultura i l'educació a casa nostra. En paraules de l'acreditat historiador de l'educació Jordi Monés, "fou un veritable pioner ja que aquesta ciència (es refereix a la història de la cultura i l'educació) no comença a desenvolupar-se entre nosaltres fins els anys 60 del nostre segle" (50). Aquesta és una meritòria realitat que objectivament no podem preterir. Com tampoc no podem ignorar que l'obra, malgrat els seus defectes i limitacions, és encara avui una font de consulta obligada per a tothom que vulgui endinsar-se en l'intrincat món de les institucions culturals, en particular, i de la cultura, en general, de la nostra història contemporània i, àdhuc, de bona part de l'època moderna. No és balder remarcar que l'obra, tot superant profusament la limitació de la cronologia especificada en el títol, hi dedica un més que considerable nombre de pàgines als segles XVII, XVIII i XIX, perquè l'autor, en estudiar les institucions culturals i educatives vigents en el període 1900-1936, estudia també els seus orígens i els seus precedents remots sense escatimar temps ni pàgines.

No són poques les objeccions que hom pot fer sobre aquesta obra --prou que ho hem vist!--, però, cal dir, tot fent ús del mateix esperit crític, que són moltíssimes més les virtuts. Ni la subjectivitat abusiva, ni un cert centralisme barceloní --que es deriva del fet que l'estudi s'hagi

(38) GALÍ, A.: *Història de les institucions (...)* Llibre XVII. Institut d'Estudis Catalans, vol. 20, Fundació Alexandre Galí, Barcelona, 1986, p. 94.

(39) Vegeu GALÍ, A.: *Història de les institucions (...)* Introducció III, op. cit., p.p. 18-19.

(40) Malgrat això, ni que en un primer moment sembli contradictori, durant el seu exili a França, A. Galí, conscient com ningú de la importància que té la llengua com a instrument d'identitat, no dubtà d'impartir classes de castellà a una colònia de nens refugiats, majoritàriament de parla castellana. Fet que resumeix el concepte ferm, però alhora obert i solidari, quan les circumstàncies així ho reclamen, que A. Galí tenia respecte al nacionalisme.

(41) GALÍ, A.: *Història de les institucions (...)* Introducció III, op. cit. p. 72.

(42) *Ibid.*, p. 81.

(43) GALÍ, A.: *Història de les institucions (...)* Llibre XVII..., op. cit., p. 14.

(44) GALÍ, A.: *Història de les institucions (...)* Llibre XX..., op. cit., p. 391.

(45) *Ibid.*, p. 408.

(46) *Ibid.*, p. 414.

(47) GALÍ, A.: *Història de les institucions (...)* Llibre XV. Serveis tècnico-administratius, vol. 18, Fundació alexandre Galí, Barcelona, 1985, p. 65.

(48) GALÍ, A.: *Història de les institucions (...)* Llibre I..., op. cit., p.p. 54-55.

(49) *Ibid.*, p. 55.

(50) MONÉS, Jordi, op. cit., p. LVIII.

cenyit, per imposició de les circumstàncies, fonamentalment a Barcelona ciutat--, ni la desproporció --reflectida amb l'excessivament desigual nombre de planes-- amb què han estat tractats segons quins temes, no poden qüestionar el gran valor historiogràfic d'aquesta obra. Certament, cal passar pel sedàs més d'una de les afirmacions arrauxades amb què A. Galí canalitza les seves filies i fòbies, però la ingent quantitat d'informació que aquesta monumental obra ens ofereix fa inevitable que això es converteixi en un mal menor. No perquè no sigui veritablement important, sinó perquè l'esforç reeixit de l'autor per a condensar manifestacions culturals que van des del moviment excursionista a l'Institut d'Estudis Catalans, passant pels ateneus i els corrents literaris i artístics, ens ho fan si més no relegar a un segon terme molt distanciat dels seus aspectes positius. Per altra banda, tampoc no podem deixar de fer esment de les limitacions amb què l'autor topà en trobar-se barrat l'accés a molts arxius i a nombrosa documentació, la qual cosa incidí necessàriament en el resultat final de l'obra i justifica determinades deficiències que en ella hi puguem trobar.

Finalment, vull remarcar que amb aquestes últimes observacions no pretenc excusar i/o compensar les mancances i "excessos" que a *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya. 1900-1936* s'hi troben. Simplement, pretenc constatar una realitat i agrair, des de la discrepància envers no pocs dels seus plantejaments i conclusions, la seva existència.

3.2 A. Galí i el segle XVIII

El gruix de la resta d'investigació històrica que dugué a terme A. Galí es centra de ple en el segle XVIII. Aquest segle despertà sobre ell una autèntica fascinació històrica que el conduí a la recerca dels aspectes socials, educatius i culturals del mateix. Per a canalitzar aquest propòsit estudià en un primer moment la figura del Baró de Maldà, *Rafel d'Amat i de Cortada, Baró de Maldà*, i, de forma pormenoritzada, un dels volums de la seva obra *Calaix de Sastre, El Col·legi de la Bona Vida*. Posteriorment, conreà la vessant de la història de l'art, tot escrivint un ambiciós estudi de caire sociològic al voltant de l'art del segle XVIII. Per altra banda, un dels capítols que va escriure a *Un segle de vida catalana*, previ encàrrec de Pere Puig Quintana i Ferran Soldevila, és precisament el capítol introductor "Perspectiva històrica del segle XVIII", i, en el llibre *Escrits polítics. Escrits històrics (I)* s'hi troben dos articles referents a aquest segle.

J. M. Ainaud arriba a dir: "El segle divuit! Aquest hauria estat, realment, el segle d'Alexandre Galí" (51). I Joan Triadú afirma:

"Al segle XVIII troba un paral·lel, que a ell se li presenta molt clar, entre el drama de 1714 i el de 1939. Per al problema de 1939, que s'acaba de produir i que ell mateix viu, vol veure si té una solució, una sortida, com la que van trobar els homes de Catalunya del 1714 per a refer el país a partir del moment de la màxima enfonsada, i per a refer-lo durant tot el segle XVIII" (52).

Sembla força clar que un dels motius que justifiquen en major mesura l'atracció d'A. Galí cap al segle divuit rau, efectivament, en la similitud existent entre la situació que viu Catalunya després de 1714 i després de 1939. En ambdós moments tràgics de la nostra història la necessitat d'una

capacitat de reacció de Catalunya com a poble és de tot punt vital. Pel que fa al segle XVIII, es pregunta com davant d'una conjuntura tan contrària a la pervivència i normal desenvolupament de les senyes d'identitat catalanes, la cultura i idiosincràsia autòctones, sotmeses a una vida quasi catacumbal, sobreviuen; ni que sigui, gairebé, en estat de letargament. Per bé que tampoc no en dubta gens d'evidència la bona part de culpa dels mateixos catalans, immersos en una passivitat acomodaticia d'acord amb les exigències de la nova conjuntura, quant al desenvolupament d'una contradictòria situació marcada pel fort contrast existent entre la prosperitat econòmica i la pèrdua de consciència nacional que viu Catalunya. A. Galí es fa fort en el plantejament que Ferran Soldevila ha sintetitzat en l'expressió "l'esforç per a esdevenir província" (53). Fins i tot, anant molt més enllà, amb sornegueria i clar to sarcàstic escriu:

"El poble més institucionalista de la terra es va convèncer amb massa evidència que en el complex d'Espanya, àdhuc sense institucions pròpies, sense res del que transcendeix i solidaritza, anant cadascú a la seva, no sols es podia viure, sinó que també es podien fer bons negocis" (54).

La desfeta de 1714 i les seves repercussions, ensems que un episodi negre de la història de Catalunya, ens és presentada com un moment en què es posat a prova l'esperit de superació dels catalans enfront d'una realitat radicalment adversa al manteniment de la identitat nacional. No és estrany, doncs, que l'autor de *Calaix de Sastre*, un dels poquíssims escriptors del segle XVIII decidit a escriure en català, fos escollit com a objecte d'estudi. Principalment, quan la temàtica de *Calaix de Sastre* i la figura del Baró de Maldà conformen un punt de referència d'inestimable valor per al coneixement dels aspectes socio-culturals del món setcentista i, en definitiva, un punt de convergència i projecció dels tres objectius fonamentals de la investigació històrica d'A. Galí: educació, cultura i societat. A més a més, també es féu càrrec de la publicació amb ortografia actual, notes complementàries --que conformen pràcticament una tercera part del llibre--, introducció i epíleg d'*El Col·legi de la Bona Vida*, tal com ja hem dit, un dels volums que integren l'obra de Rafael d'Amat, *Calaix de Sastre*.

En relació, concretament, a la biografia del Baró de Maldà, ens trobem davant d'una obra temàticament molt ben estructurada i, com ens té acostumats l'autor, de lectura amena. La figura de Rafael d'Amat i de Cortada esdevé el fil conductor per on desfila l'ambient de l'època amb un retratisme dinàmic enriquit sovint amb observacions suggerents. Certament, es pot objectar, compartint el criteri de Jaume Sobrequès, una manca d'aprofitament dels aspectes socio-econòmics que el Baró de Maldà registra en els seus escrits (55). Però també, compartint aquest mateix criteri, *Rafel d'Amat i de Cortada, Baró de Maldà* és un estudi on els aspectes socio-culturals queden reflectits a bastament. En aquest sentit, Jaume Sobrequès es mostra taxatiu:

"Pel que fa al coneixement del marc diríem "cultural" en què Rafel d'Amat visqué, cal acudir sobretot a l'obra d'Alexandre Galí, i més específicament al seu llibre *Rafel d'Amat, Baró de Maldà*, premi de biografia catalana Aedos, 1953" (56).

El cabal d'informació que A. Galí aportà a l'entorn del tema de la cultura i les mentalitats del segle XVIII, especialment quant als aspectes educatius i literaris, és d'allò

(51) AINAUD, J. M.: "Alexandre Galí, historiador", a *El Pont*, núm 38, 1969, Barcelona, p. 14.

(52) TRIADÚ, Joan: "Alexandre Galí i la seva obra d'historiador de la cultura", a DIVERSOS AUTORS: *L'obra pedagògica d'Alexandre Galí*, ICE, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1981, p. 45.

(53) Vegeu:

GALÍ, A.: "Capítol I. Perspectiva històrica del segle XVIII", a SOLDEVILA, Ferran (comp.): *Un segle de vida catalana*, vol. 1, Ed. Alcides, Barcelona, 1961, p.p. 23, 30.

SOLDEVILA, Ferran: *Història de Catalunya*, vol. III, Ed. Alpha, Barcelona, 1962, p. 1188.

(54) GALÍ, A.: "Capítol I. Perspectiva històrica...", *op. cit.*, p. 35.

(55) Vegeu AMAT I DE CORTADA, Rafel d': *Calaix de Sastre*, vol. I (1769-1791), (selecció i edició a cura de Ramon Boixareu i pòrtic de Jaume Sobrequès), Curial Edicions Catalanes i Institut Municipal d'Història, Barcelona, 1987, p.p. 10-11.

(56) *Ibid.*, p. 10.

més incisiu. L'autor posa de relleu la fragilitat i mediocritat que en termes generals ambdós àmbits culturals sofreixen al llarg del segle.

Quant al tema del món literari, evidentment, l'idioma pren una rellevància especial. L'obra porta implícita —ben segur, tot pensant en els efectes de la dictadura franquista— una càrrega d'alliçonament davant del perill manifest que suposa el rovellament i marginació d'una llengua. Qüestió aquesta en què l'autor torna a insistir en l'epíleg que incorpora a *El Col·legi de la Bona Vida*. L'espectacle, en certs moments tragicòmic, que es desprèn de l'ús d'un català curull d'incorreccions i castellanismes que es succeeixen constantment al llarg de *Calaix de Sastre* traspua tàcitament un advertiment fundat de la necessitat de preservar un patrimoni cultural tan representatiu com és la pròpia llengua.

Quant al tema de l'educació, la veta pedagògica del fundador de l'Escola Blanquerna es fa notar, i la insistència en remarcar el caràcter deficient de l'ensenyament és impossible que passi desapercibuda ni en la més superficial de les lectures. El lector acaba tenint el convenciment que el suspens és l'única qualificació amb què es pot avaluar el paper de les institucions educatives setcentistes; només la Universitat de Cervera, amb la figura de Josep Finestres al capdavant, es salva de la crema, i fins i tot, paradoxalment, amb nota. Encara que, per altra banda, això últim ho veiem registrat de forma força més palesa al capítol introductorri referent al segle XVIII que va escriure a *Un segle de vida catalana* i a l'article "La cultura catalana des del segle XVIII", recollit a *Escrits polítics. Escrits històrics (I)* que no pas a *Rafel d'Amat i de Cortada, Baró de Maldà*. En qualsevol cas, en aquesta Universitat, A. Galí, per damunt de la resultat d'una maniobra de càstig de Felip V, hi veu representat l'esforç reeixit de la vitalitat de superació dels catalans per a treure'n profit de les situacions originàriament contràries.

Per contra, la resta del món docent ens és presentat com un àmbit on la pobresa intel·lectual i pedagògica és moneda de curs corrent. Pel que fa als centres d'ensenyament mitjà, analitza amb especial detall el Col·legi de Cordelles, atès que precisament en aquest centre estudià Rafel d'Amat. El Col·legi de Cordelles, centre barceloní destinat a l'educació de l'estament nobiliari, és radiografiat per l'autor amb l'obvi coneixement que en prendre'l com a model representatiu de l'ensenyament dirigit als fills de la noblesa d'aquell temps n'obtenia paral·lelament bona part dels gustos, idiosincràsia i mentalitat d'aquest estament privilegiat. La conclusió que n'extreu queda resumida de la següent manera:

"Heus aquí el que s'ensenyava a Cordelles quan hi va passar Rafel d'Amat: unes humanitats sense gaire substància, quatre figures retòriques d'artificiositat, quatre imatges mitològiques reduïdes a tic decoratiu i algun que altre nom d'autor clàssic, i completant aquesta faramalla, les disciplines de luxe pròpies de la classe i un minso contingut de cultura general que faria riure els nois sortits de qualsevol escola primària del nostre temps, per poc intel·ligent que sigui el mestre. Aquest era tot l'utilatge d'una de les classes a la qual corresponia tradicionalment la direcció dels destins del regne" (57).

Amb el mediocre panorama que es deriva de tal situació esdevé més fàcilment comprensible la banalitat inherent a la noblesa de la societat setcentista. Així, en el *Col·legi de la Bona Vida* queda reflectida la buidor de l'existència d'uns quants distingits membres de l'aristocràcia barcelonina reunits a la casa del marquès de Castellbell la tardor de 1797 per tal de passar-hi una temporada de descans. Referint-se

a aquest volum de *Calaix de Sastre*, A. Galí sentència: "És tracta d'una lliçó de moral que té com a base una lliçó d'història" (58). I més endavant esperona al lector tot fent ús d'una mena, per així expressar-ho, de reciclada maièutica.

"Quant a la lliçó moral que es deriva d'aquest quadre històric, ¿és que he d'ésser jo el qui m'he d'entretenir a remarcar la gravetat per a una col·lectivitat que s'estimi, d'aquella indigència espiritual que arribava fins a la vulgaritat? És que he d'ésser jo, bon lector, que et suggereixi les preguntes que aquell espectacle per ell mateix t'ha de suggerir? Si el més selecte de la societat barcelonina del setcents era tan baix de sostre, què havia de succeir en els altres ordres i sectors socials? En un medi tan i tan espès i inert, què podien representar les poques persones que foren capaces de sentir el formigueig de veritables inquietuds intel·lectuals o espirituals" (59).

Evidentment, una conducta social entregada a ocis gratuïts i a fires de vanitats, a banda de ser una conducta radicalment contrària al tarannà d'un home com A. Galí, està en les antípodes de l'essència de superació que ell mateix, malgrat tot, hi observa en aquest segle XVIII. Davant d'aquesta aparent contradicció, reacciona enfrontant en contra de l'immobilisme de la noblesa i la veritable pobresa que en el gruix de l'ambient cultural es respira, l'actitud decididament dinàmica i emprendedora que en el camp de l'economia i el treball la Catalunya setcentista sap dur a terme. Per això tria com a final de *Rafel d'Amat i de Cortada, Baró de Maldà* uns paràgrafs on l'empenta amb què el catalans aborden la recuperació econòmica del país després d'una guerra perduda esdevé l'element compensador i la taula de salvació de Catalunya, tot i que aquesta prosperitat es desenvolupés absolutament al marge d'una mínima conscienciació nacionalista pròpiament dita; fet que, per altra banda, A. Galí retreu explícitament més d'un cop.

Seguint el fil temàtic de la voluntat d'empenta i superació demostrada després de la derrota de 1714, l'autor afirma:

"Innegablement, aquesta voluntat de projecció cap a un futur que ells (es refereix als catalans contemporanis a la desfeta de 1714) havien de reforjar fou la seva victòria, i contenia, per tant, en germen tot el que va ésser el segle XVIII i tot el que fou la nostra història. Si aquest futur ha respost, no podem estar descontents" (60).

El segle XVIII per A. Galí significa, ja ho hem dit, un període en què davant de la derrota de 1714 i les seves nefastes repercussions, l'esperit de superació dels catalans és posat a prova. Però, el que encara no hem dit és que en aquests anys de la nostra història pot palesar a bastament allò que amb una mescla d'exageració, plany i blasme conforma la punta de llança de l'epíleg de la seva obra mestra, *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya. 1900-1936*, cito textualment, "una cosa ben paradoxal: que el català no és catalanista" (61). Certament, dóna per bo, tal com hem vist anteriorment, el balanç de la societat catalana setcentista en relació amb les circumstàncies que li tocà viure, però retreu el que ell entén com una manca de nacionalisme dels catalans. Això el porta a dir: "Llengua, prestigi, dignitat política individual, desig d'existir com a poble, perspectives, ambicions, etc. etc., aquesta mena de valors van pesar tan poc davant del que se'n diu vulgarment faves comptades, que es pot dir que no van pesar gens" (62). Evidentment, en Baldiri Rexach, en Josep Pau Ballot i en Rafel d'Amat, personatges tots ells amb consciència de defensa de la llengua, representen les excepcions que con-

(57) GALÍ, A.: *Rafel d'Amat...*, op. cit., p. 158.

(58) GALÍ, A.: "Comiat a guisa d'epíleg", a AMAT i DE CORTADA, Rafel d': *El Col·legi de la Bona Vida*, Ed. selecta, Barcelona, 1954, p. 249.

(59) *Ibid.*, p.p. 250-251.

(60) GALÍ, A.: *Rafel d'Amat...*, op. cit., p.p. 310-311.

(61) GALÍ, A.: *Història de les institucions (...) Llibre XX*, op. cit., p. 490.

(62) GALÍ, A.: "Capítol I. Perspectiva...", op. cit., p. 30.

firmen la regla. Aquesta magra realitat, lluny de ser silenciada, és afrontada en l'anàlisi històrica d'A. Galí dins d'una positura crítica on l'autor demostra que el seu nacionalisme no és un nacionalisme d'arrel romàntica, i encara menys la seva metodologia, malgrat l'alt grau de subjectivitat i apassionament que en més d'una ocasió afloren. De fet, ell mateix retreu explícitament la ingenuïtat i manca de realisme polític del catalanisme romàntic del segle XIX, i alhora, tot seguint la mateixa tònica crítica, fa referència directa a l'obra històrica de Víctor Balaguer (63).

En definitiva, el nacionalisme que impregna l'obra his-

tòrica d'A. Galí és, sens lloc a dubtes, un nacionalisme aferrissat i visceral, però no pas --si no ens conformem amb una lectura superficial de la seva obra-- un nacionalisme, per expressar-ho gràficament, consistent en mirar-se el melic. "Catalunya ha de voler ésser ella no girada enyorívolament cap a un passat que no pot tornar, sinó en el seu present, en la seva actualitat perennal que inclou el passat i duu el germe del futur, mirant de salvar-se precisament en contacte o reacció amb el món actual i incorporant-se tant com sigui possible els problemes i inquietuds que l'agiten" (64).

(63) Vegeu GALÍ, A.: *Història de les institucions (...)* Llibre XX..., *op. cit.*, p. 496.

(64) GALÍ, A.: *Escrits polítics. Escrits històrics (I)*, Fundació Alexandre Galí, Barcelona, 1990, p. 23.